

En helt er ikke en rollemodel

Jørgen Leth er aktuell med bogen 'Mine Helte'. Foto: Søren Solkær Starbird

ANMELDELSE / 04.06.15

'Mine helte' er fjerde bind af Jørgen Leths fortløbende erindringsmosaik betitlet 'Det uperfekte menneske'. At den – efter Klaus Rifbjergs bortgang – største intellektuelle ronkedor på vore breddegrader kaster sig over helteportrætter, kan ikke undre nogen, der har fulgt Leths livsbane og værk.

Mads Kjær Larsen

Heltene stod allerede centralt i Leths *Sportsdigte* fra 1967, hvor bl.a. Fausto Coppi blev mytologiseret. Hans beskrivelse af den antikonforme italiener - med de berømmede, ensomme udbrud i bjergene - fik Col du Tourmalet til at se lille ud ved sammenligning. Men Leths fascination af alt fra jazz, dans, cykelløb, film og antropologi hører sammen med en identificering af det eksemplariske menneske. Det menneske, der kommer til udtryk, når eneren træder i pedalerne med smerten malet i ansigtet, når pianisten udpeger eksistensens præcise smertepunkter på sit klaviatur, eller når danseren laver det fuldendte, graciøse svaj i luften.

Ofte – det er jo dog et selvbiografisk motiveret projekt – er Leth en hovedperson i sine helteportrætter. Helte er nemlig ikke blot enere på den store scene, men også helte på den mindre scene, der udgør Leths eget liv. Både her som i Haiti. Hans haitianske kok eller personlige venner fremhæves lige så ofte som globale personligheder fra kunstens verden, og den vekselvirkning fungerer godt bogen igennem, fordi den har noget charmerende idiosynkratisk over sig.

Leth skriver i bogens forord, at der er forskel på en helt og en rollemodel. 'Rollemodel' er i Leths øjne et leverpostejsagtigt begreb: »Det er et dumt pædagogisk begreb. Jeg har ingen rollemodeller. Og jeg er ikke selv en rollemodel. Jeg roder bare rundt med det, jeg kan lide, og det, jeg ikke kan lide. Det er rigeligt, det giver god mening.«

Citatet er på flere måder emblematiske for Leths måde at angribe sin metier og forstå sin omverden på. For ham er helten én, der kan noget særligt, én, hvorigennem man kan opleve og sanse verden på en anden måde, end man ellers ville gøre det.

Leth fremstilles ofte som den helstøbte æstetiker, og det er tydeligt, at helte for ham ikke hører hjemme i en diskurs om rigtigt og forkert, eller godt og ondt. Det er bestemt ikke en moralsk kategori. Men som æstetiker nyder han »at inddæmme livet«, at kategorisere og se sammenhænge mellem tilsyneladende uforenelige udtryk og miljøer. Han ønsker at skabe orden i et (indre) univers, der ikke ville give mening uden dette heltepanteon. Hans far havde et slogan – »alt på plads, plads til alt« – som han betragter som udgangspunktet for også sin egen arbejdsmetode og tilgang til livet. Hvis man ordner og sorterer, bliver man mere rummelig.

Man kommer vidt omkring i *Mine helte*. Fælles for helteportrætterne er Leths eget engagement i dem, ofte via konkret interaktion, gennem professionelt samarbejde eller personligt venskab – to ting, der ofte smelter sammen i hans tilfælde.

Som læser sidder man af og til med fornemmelsen af, at 'heltene' er medtaget for, at Leth kan fortælle en god historie fra sit eget liv.

Man får det indtryk, at Per Kirkeby er medtaget, fordi han er en god ven, der kan byde på et kosteligt frokostbord, når verdensmanden Leth lægger vejen forbi, snarere end fordi Leth har et særligt forhold til hans billeder. Fokus er på fortællingen. Det er den, der er motor for langt hovedparten af portrætterne. Det er særligt (måske for?) tydeligt i portrættet af tidligere kulturminister Niels Matthiasen, der godt kunne lide at følge kunstnernes projekter til dørs og desuden bød på dyr champagne og samtaler til langt ud på natten. Det er da dejligt, tænker man som læser, men hvor er det helteagtige i det? Dustin Hoffmann er også medtaget, fornemmer man, fordi Leth tilfældigvis har mødt ham og en overgang så ud til at skulle stå for billedsiden til en Tour de France-relateret Hollywoodfilm, der desværre aldrig blev realiseret.

Omvendt er det i høj grad spændvidden – at en helt lige så vel kan være butler eller hotelejer som en feteret verdensberømt – der gør bogen mangfoldig, åben og livfuld. Det er denne kvalitet, der får

bogen til at folde sig rigtigt ud, fordi Leth er en god og præcis historiefortæller.

Leth er også god til at se sammenhænge mellem andres og sit eget arbejde. Hans måde at beskrive en jazz-solo på, en solodansers trippen på kanten af scenen eller en cykelrytters smertefulde tråd er som et spejl ind til hans opfattelse af sig selv og de dæmoner, der er hans egen drivkraft. Og så er han ligeledes god til at se betydningen af et værk fra overraskende vinkler, som da han skriver om den franske nybølgemesterinstruktør Jean-Luc Godard, at han »skabte et alfabet, hvor bogstaver og sætninger blev skrabet fri«. Det er i den forstand, Godard inspirerede Leth, i højere grad end det var i formuleringen af et forkromet budskab. På samme måde sammenligner han Jakob Bros forhold til sin jazzmusik med kinesisk kalligrafi. Leth er eminent god til at se indhold i rent formmæssige greb.

Bogens allerbedste portrætter er de lidt længere, hvor Leth væver dem ind i mere situationelle kontekster, som fx mødet med Andy Warhol i 1982. Under optagelsen til filmen *66 scener fra Amerika* bad Leth den enigmatiske newyorker spise en hel burger i en ubrudt scene, som han begræder som den rene 'tortur', alene fordi han ikke havde sørget for et glas vand til pop-art-maestroen: »Han er et offer. Det er et martyrium. Han spiser og kan næsten ikke holde det ud«. Warhols improviserede løsning – at fortære topballen for sig – beskriver Leth som 'genial': »Det var en måde at forkorte burgeren på, en innovativ måde, synes jeg. Det er et dramatisk punkt i fortællingen«.

Set udefra kan det synes som verdensfjernt krukkeri, men for Leth er der tale om en regulær epifani, og han formår at beskrive det, så man tror ham.

Allermest betagende er dog de forholdsvis mange Haiti-relaterede portrætter, for her inddrager Leth en mængde diktatorer, generaler og 'opryddere', der hører ind under 'skurke'-kategorien. Disse er medtaget, fordi de er med til at åbne op for en bredere forståelse af det menneskelige. Deres 'larger-than-life'-udstråling har en aura, der matcher eller endda overtrumfer de 'egentlige' helte. Leth fortæller grufulde historier om lig i gaderne, zombier og voodoo og kommer af den vej til på forholdsvis begrænset plads til at sige ganske meget om sin forståelse af det haitianske samfund og dets livsmønstre. Han indrømmer i samme forbindelse, at han godt kan lide at se skurkene i øjnene. Komme tæt på dem og deres karisma. Det er en 'svimlende' fornemmelse for ham at bruge tid med mennesker, som om natten hærger morderisk rundt i Port-au-Prince. Haiti-portrætterne bliver over en bred kam en rå mosaik over landets sjæl, dets forhold til sig selv og til livet og døden.

At Jørgen Leth ser sig selv – og former sit selvbiografiske *work-in-progress* – på noget så både uhåndgribeligt og alligevel nærværende som 'helte' er godt set, fordi det udover nogle levende fortællinger, fortæller noget om hans selvforståelse. Leth skraber noget essentielt frem ved at fokusere på sin egen hang til at glorificere og mytologisere virkelige personer.

Det skal afslutningsvis nævnes, at værket er illustreret med Martin de Thurahs tegninger af adskillige af bogens helte. Disse illustrationer er omtrent så overflødige, intetsigende og grafisk utydelige, som Leths fortællinger er vibrerende og vitale. Hvis det er Leths egen venskabelige generøsitet, der lægger bag

invitationen til de Thurah, er det en besynderlig gestus – og bogens eneste graverende selvmål.

FAKTA

Mine helte

Jørgen Leth

Illustration: Martin de
Thurah

232 sider, 279,95kr,
Gyldendal